

ISTORIA MUZEULUI SĂTMĂREAN ÎN SECOLUL AL XX-LEA

Diana KINCES

Keywords: *Satu Mare, museum, exhibition, ethnography, culture*

Abstract: The museum activities at Satu Mare began with the establishment of “Cercul Kolcsey” in 1891, a cultural association that includes a museum. Its activity is interrupted at the outbreak of the First World War and the political implications after the end of the war hampers the existence of this museum. The cultural life of Satu Mare is animated during this period by the organization of different exhibitions, especially arts and by the efforts of the city intellectuals to establish a museum. The opportunity is occasioned with the organizing of an ethnography exhibition in December 1925, exhibition that will shape the ethnographic museum of Satu Mare. An inventory book from 1932 prove the existence of a museum pretty well organized but its activity is not very well defined; the lack of documentation from that period and the uncertain situation of the museum cannot give us a real image of the true museum activities.

A new reorganization of the Museum of Satu Mare took place in 1958 and fell in the responsibility of the painter Aurel Popp. The museum built on this occasion was located in the historic city center, in a patrimonial building dating from the 18th century. With the administrative reform of 1968, the museum acquired the status of County Museum. It used to work in the historic centre until 1985 when its headquarters was moved to a public building on Vasile Lucaciu Boulevard, no. 21, where it is today.

Ключові слова: *Сату Маре, музей, виставка, етнографія, культура*

Резюме: Музейна діяльність у Сату Маре розпочалася зі створення в 1891 році культурної асоціації Кельчей, яка включала й музеї. Її діяльність переривається у зв'язку з початком Першої світової війни, а політичні наслідки кінця війни, зазіхають на роботу музею. Сатумарське культурне життя цього періоду поживляється завдяки організації виставок, в першу чергу місцевих або національних художників та інтелектуальним зусиллям для створення нового музею. Відкриття етнографічної виставки в грудні 1925 року представляє початок організації нового етнографічного музею в Сату Маре. Інвентар 1932 року досить добре демонструє існування організованого музею, але його діяльність не дуже добре визначена, відсутність жодних документів того періоду і невизначена ситуація музею не може надати правдиву картину музейної сатумарської діяльності.

Нова реорганізація сатумарського музею здійснюється в 1958 році, художником Аурелом Попп. Заснований музей був розміщений в історичній будівлі XVIII століття, розташований в центрі міста. Під час адміністративної реформи в 1968 році, заклад отримує статус повітового музею. Він продовжував працювати в тому ж будинку до 1985 року, коли міняє штаб-квартиру в будинку, розташованому на бульварі Василе Лукачу 21, в якому працює і сьогодні.

*
* *

Muzeul sătmărean în perioada interbelică

Problema organizării și activității muzeale propriu-zise în Transilvania și Banat după 1918 s-a dovedit a fi de o importanță deosebită. Apreciind zestrea muzeală transilvăneană, frunțașii muzeologiei românești au stabilit ca obiectiv „a pune noua cultură pe adevăratele ei baze strămoșești, pe acea veche cultură nescrisă care este un produs al unei vieți și experiențe milenare și care constituie adevărata comoară de înțelepciune practică și sufletească a poporului nostru.”¹

Rolul muzeelor din Transilvania în efectuarea, supravegherea și controlul cercetărilor arheologice și etnografice s-a dovedit esențial în politica de aplicare a legii conservării și restaurării

¹ Ioan Opreș, *Protejarea mărturiilor cultural artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București, 1988, p. 206.

monumentelor istorice din 1919 și apoi a celei din 1932 privitor la muzeele și bibliotecile publice (Legea „Nicolae Iorga”). De altfel începând din anul 1930 în opinia publică românească răzbat tot mai frecvent propuneri de sistematizare, de modernizare și înnoire în ceea ce privea muzeele din România. Acest aspect s-a concretizat în crearea sau dezvoltarea colecțiilor de etnografie și artă populară, punând accent pe muzeu și colecție publică și venind în întâmpinarea unei viziuni moderne privind accesul larg al publicului la beneficiile actului și tezaurului muzeistic².

După 1918, la Satu Mare muzeul înființat în anul 1891 de către Societatea Culturală Kölcsey a continuat să existe doar teoretic, însă el nu se mai afla sub autoritatea Ministerului Maghiar de la Budapesta³, ci a trecut, potrivit hotărârilor luate la Adunarea Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, sub administrația Consiliul Dirigent⁴. Conducerea Ministerului Artelor și Muzeelor a fost încredințată la 14 martie 1919, consilierului Tiberiu Brediceanu, care i-a înmănat direct domnului C. Diaconovich, studierea muzeelor și a bibliotecilor din Transilvania. În 19 aprilie 1919, Diaconovich a depus un raport care conținea un conspect al muzeelor și colecțiilor susținute de stat și propunea înființarea unui inspectorat care să revizuiască inventarele muzeelor și să administreze toate muzeele din Transilvania⁵. La scurt timp, în 20 ianuarie 1920, Coriolan Petranu a fost numit „Inspector al tuturor Muzeelor din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene, investindu-l cu toate puterile determinate în legi”⁶, astfel se înființează *Inspectoratul General al Muzeelor din Transilvania*. Evident, în cercul de competență al inspectoratului a intrat și Muzeul din Satu Mare⁷ alături de alte 17 muzee din Transilvania. Din punct de vedere administrativ, Inspectoratul Muzeelor din Transilvania și-a modificat în mai multe rânduri apartenența. Odată cu formarea departamentului de Culte și Arte, avându-l ca ministru pe Octavian Goga, Inspectoratul a trecut sub conducerea sa, subordonându-se direct și Secretarului general al Instrucției din Cluj⁸.

Prin intermediul Inspectoratului General al Muzeelor din Transilvania, „au fost inspectate toate muzeele provinciei și au fost studiate toate colecțiile, inventarele, lipsurile și greutățile funcționării tratând cu conducătorii în privința ameliorării situației nefavorabile ... în care se aflau muzeele”⁹. În urma acestui prim control al statului român asupra muzeelor din Transilvania, efectuat în lunile aprilie–septembrie 1920 s-a putut întocmi un raport privind problemele, istoricul și situația muzeelor din Ardeal. Muzeele se confruntau cu probleme atât în ceea ce privește inventarul, cât și modul de expunere, de etichetare, de alegere a obiectelor care sunt expuse, de multe ori apărând obiecte care nu erau reprezentative și care nu reflectau de fapt rolul și misiunea muzeului. De aceleași probleme sufereau și colecțiile Muzeului din Satu Mare ce se aflau într-o clădire cunoscută azi sub denumirea de *Casa Albă* care era total nepotrivită expunerii și valorificării pieselor de muzeu. De altfel, datorită lipsei personalului de muzeu, datorită lipsei banilor, muzeul din Satu Mare nu a putut fi redeschis până în anul 1922 (data redactării studiului)¹⁰.

Cu toate acestea, din punct de vedere al patrimoniului, Muzeul din Satu Mare se situa pe locul 20 între cele 27 de muzee înființate în Transilvania până la primul război mondial. Acest lucru se datora poate și lipsei de interes pe care o manifestau oficialitățile orașului pentru făurirea unui loc în care să fie depozitate și expuse bunurile de patrimoniu ale județului, dar și din cauza unei părți din patrimoniu aflate încă în custodia Muzeului Național din Budapesta.

Una dintre problemele cu care s-a confruntat și Muzeul din Satu Mare după 1918 a fost revendicarea obiectelor de muzeu care au fost depozitate în decursul războiului la muzeele din Budapesta. De această problemă a recuperării obiectelor de patrimoniu aparținând muzeelor ardelenice și depozitate la Budapesta s-a ocupat și Inspectoratul General al Muzeelor din Transilvania în frunte cu

² Ioan Opriș, *Managementul muzeal*, Târgoviște, 2008, p. 129–130.

³ Diana Kinces, *Muzeul Cercului Kölcsey. Primii pași în crearea Muzeului Județean Satu Mare* în „Satu Mare. Studii și Comunicări”, XXII – XXIV/II, Satu Mare, 2005–2007, p. 380 – 386.

⁴ Coriolan Petran, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, 1922, p. 175.

⁵ *Ibidem*, p. 176.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 177.

⁸ *Ibidem*, p. 175.

⁹ *Ibidem*, p. 179.

¹⁰ *Ibidem*, p. 185.

Coriolan Petranu care în mai multe rânduri a adresat memorii președintelui Consiliului Dirigent, și mai târziu, Ministerului Cultelor¹¹.

Pentru a avea o situație cât mai cuprinzătoare asupra muzeelor ardelen, Inspectoratul General al Muzeelor din Transilvania a cerut, în anul 1921, directorului muzeului din Satu Mare, Grigore Bakcsy să întocmească „cât mai rapid” un raport privind istoria și evoluția muzeului¹². Abia după intervenția Ministerului de Interne s-a putut lămuri problema muzeului sătmărean: acesta exista și aparținea de Liceul Reformat din Satu Mare, dar nu funcționa, fiind închis: „...clubul Kölcsey este o sociațiune dormitoare fiindcă nu funcționează nici clubul, nici muzeul, fiind închise.”¹³

Un an mai târziu, și anume în iunie 1922, au fost recuperate o parte din „comorile ardelen” depozitate la Budapesta¹⁴ și, printr-o „circulară” din partea inspectorului general al muzeelor din România, Alexandru Tzigara - Samurçaș, din data de 19 septembrie 1922, adresată tuturor muzeelor din Ardeal, acestea sunt rugate să verifice cât mai rapid conținutul lăzilor cu obiectele care le vor fi trimise¹⁵. Răspunsul la această adresă nu-l știm, documentele găsite până acum nescotând la iveală date referitoare la această chestiune.

Din punct de vedere cultural, perioada interbelică la Satu Mare s-a remarcat în primul rând prin organizarea a multe șezători, spectacole de teatru, baluri ale diferitelor asociații, concerte, conferințe, dar și expoziții realizate în diferite locații, de oficialitățile orașului sau chiar de artiști. Aceste expoziții au fost fie de pictură, de grafică, fie de etnografie, de folclor, de fotografii etc. Cu ocazia unor evenimente mai deosebite, orașul încerca să ridice prestigiul manifestării prin organizarea unor expoziții. Astfel, în decursul anului 1926, la Satu Mare au avut loc mai multe expoziții de artă, iar una dintre cele mai importante a avut loc la 26 noiembrie. Această „frumoasă și originală” expoziție de tablouri a fost organizată de pictorul sătmărean Andrei Litteczky, artist neoimpresionist. Expoziția a fost amenajată în sala mare a Primăriei, bucurându-se de un o atenție deosebită din partea publicului vizitator. Printre tablourile expuse erau și câteva care purtau semnătura lui Litteczky: „Rugăciunea de zi”, „La coasă”, „Amurg”, „O seară de iarnă”¹⁶.

La 24 februarie 1926, în sala Casei de Cultură din Satu Mare, s-a organizat prima șezătoare organizată de Despărțământul Sătmar-Ugocea al ASTREI cu tema: „Muzica Bisericească”¹⁷. Despărțământul ASTREI la Satu Mare a influențat în mod benefic dezvoltarea vieții culturale sătmărene prin organizarea periodică de conferințe de popularizare a culturii românești, prin înființarea unor biblioteci la sate și prin organizarea a diferite evenimente menite să trezească în rândul populației gustul pentru cultură¹⁸. Tot ASTRA propunea încă din 1925 să fie cumpărată de către „Asociațiune” casa în care și-a petrecut Vasile Lucaciu ultima perioadă a vieții pentru a înființa „un așezământ cultural, fie un cămin pentru învățăceii de maestrii, fie un muzeu județean unde să fie așezată și biblioteca valoroasă a decedatului”¹⁹. Acest deziderat nu a fost atins niciodată.

La 13 noiembrie 1927, pictorul Andrei Litteczky și soția sa, doamna Litteczky Kraus au organizat o expoziție cu lucrări proprii la Librăria Singer din oraș²⁰. De asemenea, în același an, tot în cadrul Librăriei Singer, a fost organizată expoziția de pictură a lui Aurel Popp, cu 26 de lucrări proprii ale artistului²¹.

Trebuie să menționăm, de asemenea, prezența pictorului Cornel Minișan la Satu Mare în cadrul unei expoziții organizate în perioada 15–31 ianuarie 1931, în sala mare a Primăriei. Expoziția s-a bucurat de un succes deosebit și de un număr de vizitatori impresionant²².

¹¹ *Ibidem*, p. 191.

¹² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Satu Mare (DJANSM), Fond *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar 43/1921, fila 13.

¹³ *Ibidem*, fila 21.

¹⁴ Coriolan Petranu, *op. cit.*, p. 202.

¹⁵ DJANSM, *Colecția de documente a Muzeului Județean Satu Mare*, inventar 139, dosar 184, fila 39.

¹⁶ *Satu Mare*, 26 noiembrie 1926, p. 2.

¹⁷ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 2.

¹⁸ Viorel Ciubotă, Ioan Viman, Adela Dobrescu, Maria Lobonț Pușcaș, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român în nord-vestul României. Documente (1862 – 1947)*, Cluj-Napoca 2011, p. 7 – 30.

¹⁹ „Satu Mare”, anul VII, nr. 75, 20 septembrie 1925.

²⁰ *Idem*, 13 noiembrie 1927, p. 2.

²¹ *Idem*, 5 decembrie 1927, p. 2.

²² *Idem*, an XIII, nr. 3/18 ianuarie 1931, p. 2.

De o mare importanță în perioadă interbelică sunt și apariția unor monumente precum cel al *Eroului necunoscut*, inițiat de generalul I. Butunoi, în 1921, *Lupoaița și monumentul lui Vasile Lucaciu* în 1936²³. Tot în anul 1936 este mutată la București o gospodărie din satul Moșeni pentru deveni parte componentă din muzeul satului inaugurat în acel an²⁴.

Dar, cea mai de anvergură și cu urmări de lungă durată a fost expoziția etnografică din anul 1925, organizată din inițiativa primarului municipiului Satu Mare, Augustin Ferențiu. Ideea organizării unei expoziții etnografice mai importante și care să formeze în final un muzeu românesc sătmărean este mai veche și aparține revizorului școlar Dariu Pop. În perioada următoare primului război mondial el a întreprins vaste acțiuni de colecționare a pieselor etnografice din județ și obiecte de istorie și mai ales carte românească veche, pe care le-a donat muzeului inaugurat la 1 decembrie 1925²⁵.

Cu organizarea expoziției etnografice din 1925 a fost însărcinat artistul Aurel Popp²⁶. Acesta trebuia să adune cât mai multe piese etnografice din 58 de sate care i-au fost indicate de primarul municipiului, Augustin Ferențiu. Aceste sate făceau parte din 5 primpreparate: Oaș (16 sate), Halmeu (3 sate), Seini (10 sate), Baia Mare (12 sate) și Șomcuta Mare (17 sate).

Munca pe care trebuia să o depună Aurel Popp era aproape imposibilă. Inițial expoziția a fost programată pentru data de 27 septembrie 1925, însă Aurel Popp a fost însărcinat doar în luna mai cu organizarea expoziției etnografice.

Astfel, la 13 mai 1925 Aurel Popp trimite Primăriei un comunicat prin care anunță că îi este imposibil să adune singur toate piesele etnografice, necesare realizării expoziției din cele 58 de sate. Prin acest comunicat el a cerut să-i fie trimise cel puțin trei persoane pentru a-l ajuta la colecționarea pieselor etnografice. Aurel Popp scria că oamenii care i-ar fi trimiși „ar merge din sat în sat, din casă în casă” pentru a aduna obiectele de la primpreparate și apoi să le trimită la Satu Mare. Primpreparatele au fost însărcinate să pună la dispoziție trăsuri și „tot ajutorul pentru lucrările necesare”²⁷. În același comunicat Aurel Popp a amintit și problema financiară a organizării expoziției. El a cerut ca fiecărui delegat să-i revină suma de 200 de lei²⁸.

La 31 iulie, Aurel Popp a fost însărcinat printr-o delegație specială a Primăriei să ia „orice măsuri crede de bine pentru reușita expoziției”²⁹. Inaugurarea expoziției a avut loc la data de 1 Decembrie 1925, „când s-a sărbătorit unirea Ardealului cu vechiul regat”³⁰. Colecția etnografică a fost prezentată între 1 -19 decembrie 1925, în sala mică și mare de dans a Primăriei, iar pe lângă acestea încă în două săli au mai fost expuse și prezentate opere de artă din orașul Satu Mare³¹. Într-un număr din luna decembrie 1925 a cotidianului *Satu Mare* sunt descrise evenimentele care au avut loc odată cu inaugurarea muzeului etnografic. Expoziția cuprindea obiecte din industria casnică, industria olăritului și din alte domenii „care prin vechimea lor și prin gustul artistic cu care au fost lucrate, ilustrează arta românească reprezentativă din diferite epoci. Au fost mult admirate cusăturile de mână din Țara Oașului, precum și covoarele din jurul Băii Mare”³². De asemenea, în expoziție s-au regăsit 769 de fotografii și diapozitive cu o valoare de 30625 lei, colecția Dariu Pop formată din 401 piese cu o valoare de 26000 lei și diferite alte obiecte cu valoare de patrimoniu din Țara Oașului, Seini, Baia Mare și Șomcuta³³.

Un rol deosebit la realizarea acestei expoziții l-au avut învățătorii de la sate, alături de ceilalți intelectuali ai comunității sătești. Ziarele locale din acea perioadă au consacrat pagini întregi evenimentului, formulând cuvinte de laudă și admirație, îndemn pentru continuarea eforturilor de a deschide la Satu Mare un muzeu etnografic cu specific românesc.

În deschiderea expoziției, unul dintre cei care și-au exprimat bucuria privind înființarea unui muzeu etnografic este și directorul Școlii Comerciale din oraș, Gheorghe Dragoș, care dă o frumoasă definiție

²³ Ioan Opreș, *Protejarea ...*, București, 1988, p. 225.

²⁴ *Ibidem*, p. 230.

²⁵ „Satu Mare”, anul VII, nr. 97, 6 Decembrie 1925, p. 1-2.

²⁶ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 2.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, fila 1.

²⁹ *Ibidem*, fila 2.

³⁰ *Satu Mare*, nr. 20, 10 martie 1926, p. 3.

³¹ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 6.

³² „Satu Mare”, anul VII, nr. 97, 6 Decembrie 1925, p. 1-2.

³³ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 6.

a muzeului etnografic „Vedem în fața noastră nu obiecte fără viață, ci sufletul unui popor de artiști, cari atât în văgăunele munților, cât și pe întinsele câmpii, unde a muncit secole pentru alții, a găsit totuși timp să brodeze pe pânză albă mii și mii de floricele, ce amintesc câmpul cu frumsețile lui”³⁴.

În celelalte două săli mici ale Primăriei au putut fi văzute pânze ale pictorului Aurel Popp, dar și ale lui Andrei Litteczky, Iuliu Toth, Zolnay, Sarkadi, Conțiu, Paul Borghida etc. au fost expuse și sculpturi ale lui Kaizer și Muhy Alexandru³⁵.

La expoziție, intrarea vizitatorilor a fost liberă „pentru a cunoaște cât mai bine etnografia, arta, cultura și obiceiurile județului”. În deschiderea expoziției participanții din Șomcuta Mare și împrejurimi, precum și cei din Halmeu, aproximativ 6-8 sate s-au prezentat în port popular „ceea ce a ridicat nivelul întregii expoziții”³⁶.

Expoziția a fost vizitată de un mare număr de vizitatori, aproximativ 100 într-o zi, însă organizatorii expoziției au fost nemulțumiți de prestația școlilor din județ care au venit în număr foarte mic și dezorganizat. Această expoziție a fost organizată în special „pentru tineret, pentru educarea lui”, însă tocmai acesta a lipsit. Excepție a făcut o singură școală: „Școala Reformată de Fete” din Satu Mare, care s-a prezentat la expoziție împreună cu directorul și ceilalți profesori. Cei mai mulți vizitatori ai expoziției au fost din categoria celor săraci, urmându-le muncitorii și doar în ultimul rând cei bogați³⁷.

După statisticile realizate asupra expoziției observăm că au fost adunate piese din următoarele localități: Halmeu + 11 sate, s-au expus 200 de obiecte, Baia Mare + 5 sate, s-au expus 22 de obiecte, Șomcuta Mare + 15 sate, s-au expus 256 de obiecte, Seini + 4 sate, s-au expus 22 de obiecte³⁸. Au fost adunate doar 500 de obiecte din 35 de sate, dar cu toate acestea expoziția a avut o importanță foarte mare în viața culturală a orașului și a însemnat un punct de pornire pentru muzeul etnografic de azi și pentru formarea unei colecții etnografice sătmărene, care se va dezvolta treptat, cu aporturi mai mari în perioada anilor 60.

În acel moment județul Satu Mare avea aproximativ 200 de sate sub administrația sa, prin urmare ar fi putut fi expuse de 20 de ori mai multe piese, însă din lipsă de mijloace adunarea pieselor a decurs anevoios³⁹.

Încă din momentul organizării expoziției, piesele au fost clasificate și aranjate în funcție de rolul și de importanța lor. Clasificarea lor s-a desfășurat între 9-21 decembrie, „printr-o muncă asiduă depusă de toți membrii organizatori”⁴⁰.

Expoziția a fost organizată de șase persoane aflate sub conducerea directă a lui Aurel Popp. Acești organizatori nu erau specialiști, nici muzeografi, ci simpli pasionați de cultură. Ei erau: pictorul Andrei Litteczky, profesorul Iosif Schneider, profesorul Alexandru Sarkadi, învățătorul Alexandru Monaki și profesorul Aurel Coza⁴¹. Acești oameni iubitori de cultură au primit sprijinul inspectorului școlar Pop Ștefan din Șomcuta Mare și Ștefan Fabian, ajutor de notar din Negrești Oaș. De asemenea, „o înălțătoare contribuție”⁴² au avut-o și cei însărcinați cu selecționarea și strângerea obiectelor din teren: preotul Băban din Prilog, preotul Petru Scridon, preotul Andron Ion, învățătorii Voisa din Șomcuta, Cleja Ioan, Flontaș, Grobei Andrei, Belbe Ioan și alții⁴³.

Cheltuielile necesare pentru organizarea expoziției s-au ridicat la suma de 360000 lei. Din această sumă, 50000 lei era primită de la Ministerul Culturii, 80000 lei au fost donați de conducerea orașului Satu Mare, 230000 lei au fost obținuți cu sprijinul Ministerului de Interne⁴⁴.

Succesul deosebit al expoziției de la Satu Mare îl îndeamnă pe profesorul Aurel Popp, în memoriul adresat la 8 ianuarie 1926, primarului municipiului, să propună amenajarea unui muzeu etnografic special, alcătuit din obiecte provenite din cele două sute de sate ale județului.

³⁴ „Satu Mare”, anul VII, nr. 97, 6 Decembrie 1925, p. 1-2.

³⁵ *Idem*, anul VII, nr. 96, Miercuri 1 Decembrie 1925, p. 2.

³⁶ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 6.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, fila 15.

⁴² „Satu Mare”, anul VII, nr. 96, p. 2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 7.

În acest memoriu el a propus amenajarea temporară a muzeului în trei săli ale primăriei. Pentru dotarea muzeului cu mobilier adecvat a cerut ajutorul și sprijinul fabricilor de mobilă. Aurel Popp a anexat și un proiect de amenajare a acestui muzeu care cuprindea materiale referitoare la teritoriul județului, satele acestuia, străzile din mediul rural, oamenii, portul, ocupațiile, alimentația, obiceiurile, casele, curțile, grădinile, câmpia, pădurea, biserica, școala și cimitirul. Conform planului întocmit de Aurel Popp, Muzeul Etnografic, trebuia să includă și Muzeul „Cercului Kölcsey”, care și-a încetinit foarte mult activitatea, având mai degrabă un rol de depozitare al pieselor de patrimoniu⁴⁵.

Despre expoziția organizată în decembrie 1925 au scris multă vreme periodicele vremii. Astfel, în ziarul *Satu Mare*, în 10 martie 1926, apărea un articol intitulat „Muzeul Etnografic din Satu Mare” în care erau felicitate oficialitățile pentru reușita expoziției, dar autorul articolului și-a exprimat și nemulțumirea în ceea ce privește găsirea unui *local*, în care să fie amenajat muzeul. Pentru a rezolva problema *localului*, el propune pentru a fi sediul muzeului, pavilionul din Grădina Romei, considerându-l cea mai bună idee atât pentru a adăposti bunuri culturale, dar și pentru a salva clădirea și grădina în care se afla acest pavilion de la o degradare continuă⁴⁶. Din nefericire, această idee nu a fost îmbrățișată de conducerea orașului, muzeul nefuncționând niciodată în acel spațiu.

Muzeul Etnografic din Satu Mare a fost înființat prin hotărârea nr. 1370/1926 a Consiliului Orașului Satu Mare, iar prin hotărârea nr. 4615, din 4 iunie 1926, s-au stabilit formele organizatorice și activitățile muzeului. Cei responsabili pentru funcționarea și organizarea muzeului erau Demeter Teofil – consilier financiar, Aurel Popp – pictor artist și profesorii Schneider și Sarkadi. În ceea ce privește instalarea și localul muzeului această problemă nu a putut fi rezolvată deoarece în edificiul Primăriei nu exista un spațiu disponibil, dar promiteau rezolvarea cât mai curând posibil⁴⁷. Coordonarea lucrărilor de amenajare se făcea de către Biroul Muzeului Etnografic, înființat în cadrul Primăriei municipiului, în fruntea biroului fiind numit G. Tordai. Acesta îl convocă pe Aurel Popp, în februarie 1927, pentru a participa la o ședință a Comisiei Muzeului Etnografic în vederea rezolvării anumitor chestiuni referitoare la muzeu⁴⁸.

Ioan Opriș amintește de existența unui muzeu la Satu Mare în anul 1931⁴⁹, posibil fiind vorba despre muzeul de etnografie, acesta rămânând sub administrația Primăriei și adunând în continuare piese care să completeze colecțiile existente.

Un inventar al muzeului și bibliotecii municipiului Satu Mare, realizat în anul 1932, ne indică date foarte importante referitoare la colecțiile existente în muzeu și valoarea acestora (vezi anexa 1). Prin hotărârea numărul 8742, din anul 1932, contabilul șef, C. Neamțiu este însărcinat cu inventarierea bunurilor Primăriei. În acel inventar semnat la 16 mai 1932 au fost cuprinse și bunurile care aparțineau de bibliotecă, o bibliotecă cu fonduri în limba maghiară, dar și în limba română. Biblioteca Maghiară deținea o colecție ce însuma 992 de volume în valoare de 38543 lei cuprinzând în special literatură și legislație, dar și câteva monografii și almanahuri. Biblioteca Românească avea înregistrate 824 de volume cu o valoare de 19722 lei⁵⁰. Bunurile aflate în inventarul bibliotecii românești erau cărți din diferite domenii precum literatură în limba română: Alexandri, Eminescu, Coșbuc, Creangă, Sadoveanu, Rebreanu, Grigore Ureche, dar și scriitori străini: Cicero, Emile Zola, Andersen etc. De asemenea, în bibliotecă mai puteau fi consultate cărți din diferite domenii precum știință și artă, agricultură, zootehnie, geografie, astronomie etc. Multe din cărțile bibliotecii românești erau donate de Biblioteca I. G. Bibicescu din Drobeta Turnu Severin, care în acea perioadă își luase misiunea de a înființa o vastă rețea de filiale în țară și străinătate. O donație a Academiei Române din București a completat colecția bibliotecii sătmărene cu diferite cărți din domeniul științei.

Inventarul muzeului municipiului Satu Mare este împărțit în două părți. O primă parte este formată din piese de mobilier, picturi, sculpturi, fotografii, diapozitive și carte veche, însumând în total 848 de bucăți în valoare de 118.990 lei (vezi anexa 2). 61 de diapozitive pe sticlă se regăsesc astăzi în Colecția

⁴⁵ *Ibidem*, fila 10.

⁴⁶ „Satu Mare”, 10 martie 1926, p. 3.

⁴⁷ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 20.

⁴⁸ *Ibidem*, fila 21.

⁴⁹ Ioan Opriș, *Protejarea ...*, București, 1988, p. 213.

⁵⁰ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare.

Muzeului Județean Satu Mare⁵¹, fiind considerate piese de o valoare deosebită în special din punct de vedere istoric și etnografic. Cea de-a doua parte a inventarului muzeului cuprinde 6 categorii de bunuri și anume: armament, piatră (și aici se referă la piese arheologice, inclusiv piese din lut), biserică (adică obiecte bisericești), casnice, numismatică și haine țărănești. Acestea sunt în număr de 419 bucăți, cu o valoare de 35.268 lei (vezi anexa 3).

Acest inventar al muzeului și bibliotecii municipiului Satu Mare ne relevă o activitate culturală intensă în oraș, cu preocupări deosebite de îmbogățire a patrimoniului cultural național. Acesta este o dovadă în plus a activității depuse de grupul de intelectuali români din oraș privind păstrarea, protejarea și promovarea unei culturi autentice.

În perioada până la începutul celui de al doilea război mondial, în documentele cercetate până acum nu mai este pomenit nici un eveniment care să ateste activitatea vreunui muzeu. Este foarte probabil ca Muzeul Municipiului Satu Mare să fi funcționat încă pe lângă Primărie sau poate să fi trecut în administrația Prefecturii, însă documentele nu ne vorbesc. Într-un tabel al angajaților cu plată fixă ai Primăriei Municipiului Satu Mare, repartizat pe servicii, datând din anul 1934, nu apare nici un serviciu destinat muzeului sau vreun angajat de muzeu⁵². Mai târziu, Ioan Opriș menționează că ocupanții horthyști au distrus în mod deliberat colecțiile unor muzee din Transilvania de Nord, menționând aici și colecțiile muzeului sătmărean⁵³.

În marile centre transilvănene în toată această perioadă s-a cultivat spiritul patriotic și actul cultural de bună factură, determinându-se o largă mișcare muzeală care a cuprins numeroși factori și persoane. Inițiatorii acestor acțiuni erau ajutați de Comisiunea Monumentelor Istorice cu asistență științifică, prin scrisori de susținere la autorități, prin presă. Faptul că rețeaua muzeală a sporit în perioada 1918–1948 cu instituții presărate în aproape toate orașele Transilvaniei, că ea poate să se mândrească cu un patrimoniu cultural – științific salvat în grele condiții și pus generos la dispoziția științei și educației, constituie desigur realizarea cea mai de seamă. Modelul muzeal interbelic ilustrează, de fapt, un stadiu de maturizare a concepțiilor muzeale din România, corelat cu dezvoltarea societății românești bine susținută de elite de calitate. În această perioadă, muzeele au contribuit la o mai bună cunoaștere a istoriei patriei, la educarea oamenilor în spiritul adevărului, dragostei de țară și de frumos. Fără acest efort ne-ar fi greu astăzi să dăm măsura unor etape istorice ce fac parte din devenirea noastră. Fără muzee imaginea dezvoltării culturale pe acest pământ românesc ar fi de neînțeles sau incompletă⁵⁴.

Muzeul sătmărean după al doilea război mondial

Condițiile economice dificile ale României din preajma anului 1940, pregătirile de război, ocuparea unei părți din Transilvania de către Ungaria horthyistă și mai ales cel de-al doilea război mondial, au oprit în bună măsură mișcarea muzeală începută după Marea Unire. Totuși, câteva decrete – legi date în intervalul anilor 1940–1944, au căutat să atenueze exportul ilegal de bunuri muzeale și să protejeze colecțiile⁵⁵.

Guvernul Petru Groza a promovat o lege (nr. 803) asupra muzeelor (publicată în Monitorul oficial, nr. 238, partea IA, 14 octombrie 1946), ca o manifestare directă a interesului ce-l avea pentru acest domeniu. Un proiect de lege din 1948, în care era prevăzută organizarea Consiliului Superior al Muzeelor, monumentelor istorice și săpăturilor arheologice, și prin care se stabilea inventarierea tuturor bunurilor culturale și alcătuirea unui inventar general, ce declara ca monumente construcțiile ridicate până în anul 1850 (art. 6), a fost binevenită. Pe de altă parte, în noul context politic, rolul dirigitor al statului, al partidului comunist, s-a vădit ca decisiv și-n viața muzeală. Muzeele au devenit instituții de stat, activitățile lor fiind controlate de acesta prin Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice, înființată prin Decretul nr. 46/1951 pe lângă prezidiul Academiei RPR⁵⁶.

⁵¹ *Registrul de inventar nr. 1. Etnografie* al Muzeului Județean Satu Mare, filele 5-8.

⁵² DJANSM, Fond *Primăria Municipiului Satu Mare*, dosar 2/1933, filele 69–73.

⁵³ Ioan Opriș, *Protejarea...*, București, 1988, p. 185. Constatările detaliate erau făcute de inspectorii Ministerului Artelor și prezentate – centralizate, sub formă de informare – de Consiliul Superior al Muzeelor lui C. Daicoviciu, la 27. IX. 1947, în Arh. Muzeu.

⁵⁴ Ioan Opriș, *Protejarea ...*, București, 1988, p. 213.

⁵⁵ Ioan Opriș, *Managementul muzeal*, Târgoviște 2008, p. 130.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 132.

Muzeografia națională a primit un impuls hotărâtor în anul 1974, când a apărut Legea ocrotirii patrimoniului cultural național (Legea 63), iar în anul următor fiind emise și alte acte normative privind sistemul instituțional de protejare a moștenirii culturale⁵⁷. Accentul legiuitorului din 1974 a fost pus pe două componente muzeale: evidența științifică și conservarea bunurilor muzeale. Deceniile opt și nouă ale secolului trecut au făcut ca rețeaua muzeală să piardă în materie de interpretare, de modernizare și de dialog internațional, aducând muzeelor grave prejudicii de patrimoniu și imagine publică⁵⁸.

Din punct de vedere muzeistic, la finalul celui de-al doilea război mondial, la Satu Mare lucrurile erau foarte incerte. Până în anul 1951, documentele vremii nu pomenesc nimic despre funcționarea vreunui muzeu, nu se știe ce s-a întâmplat cu colecțiile și muzeul înființat anterior. Activitatea culturală sătmăreană per ansamblu era destul de limitată, neexistând prea multe posibilități de a cocheta cu ceea ce putea să însemne o oarecare revigorare a vieții artistice. Este pomenită, în perioada 30 aprilie - 8 mai 1949, organizarea unei expoziții în cinstea zilei de 1 mai, la care au fost expuse lucrările sculptorului Alexandru Csapo, ale graficianului Paul Erdős și ale pictorilor Ileana *Krausz*, Andrei Litteczki, Aurel Popp etc. de către Colectivul Artiștilor Plastici din Sindicatul Mixt Satu Mare. Cu ocazia acestei expoziții a fost realizată și o broșură de prezentare a expoziției scrisă în limbile maghiară și română⁵⁹.

În anul 1951, sub „îndrumarea Comitetului Orașenesc de Partid și a Comitetului Orașenesc pentru Cultură și Artă”, ia ființă la Satu Mare „Muzeul Raional Satu Mare”, situat în 2 camere în clădirea de pe strada Horea nr. 6. În raportul de activitate al muzeului pe anul 1951, directorul Paul Erdős menționa faptul că „în lunile iulie – august – septembrie a luat măsuri pentru colectarea obiectelor din fostul muzeu Kölcsey care a fost depozitat în Liceul de Băieți Maghiar. Fără nici un fond s-a început adunarea obiectelor și inventarierea din partea colectivului de amatori formați din muncitori, tehnicieni și profesori. Alte obiecte au fost primite/donate din partea Sfatului Popular al Orașului.”⁶⁰ Primele obiecte ale noului muzeu erau piese etnografice: țesături, ceramică, diferite piese de botanică și mineralogie, dar în special piese istorice: steaguri, tablouri și mobilierul lui Kölcsey, fotografii, armament, toate adunate în 15 dulapuri, însumând 1112 bunuri. Deschiderea publică a muzeului a avut loc în data de 7 noiembrie 1951, reușind ca până la sfârșitul anului să fie vizitat de 1170 de vizitatori. Inițiativa redeschiderii unui muzeu la Satu Mare a venit din partea „Comitetului pentru Așezămintele Culturale din R.P.R. de pe lângă Consiliul de Miniștri, Serviciul Muzeu și Monumente” care la 29 iunie 1951 trimitea Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Orașului Satu Mare, Secția Culturală o adresă prin care cerea reînființarea muzeului sătmărean din vechile colecții depozitate în sălile Sfatului Popular. Comitetul prevedea înființarea a două posturi bugetare pentru angajații muzeului și formarea unui colectiv de amatori ai muzeului care să se ocupe de găsirea unui local pentru muzeu și mai apoi de organizarea și inventarierea colecțiilor⁶¹. Într-un raport al directorului muzeului, Paul Erdős, din 26 septembrie 1951, acesta menționează că s-au luat toate măsurile posibile pentru deschiderea muzeului cu fonduri foarte mici obținute prin intermediul unor baluri și seri culturale sau prin donații de la diferite organizații, neobținând până la acea dată bani de la bugetul de stat⁶².

Începând cu data de 7 februarie 1952, director al muzeului este numit Lazu Dumitru. În 28 mai, muzeul a intrat în reorganizare, fiind redeschis la 2 iulie 1952. Un eveniment nefast a avut loc la 24 octombrie 1952, când clădirea care adăpostea colecțiile muzeului s-a prăbușit peste bunurile culturale. Scoaterea lor dintre dărâmături a însemnat un efort deosebit pentru angajații și simpatizanții muzeului cu atât mai mult cu cât ajutoarele din partea oficialităților au ajuns cu greutate și întârziere⁶³. Numărul bunurilor existente în inventarul muzeului era de 1082. Colecțiile muzeului au fost mutate într-un nou sediu, doar câteva clădiri mai departe, pe strada Horea nr. 2. Muzeul beneficia de un spațiu foarte mic compus dintr-o sală de expoziție cu dimensiunea de 48 m² și o sală de depozit cu o dimensiune de 16 m².

Din 15 aprilie 1953, director al muzeului este Ligeti László. Acesta a făcut mai multe demersuri pentru câștigarea unei clădiri mai corespunzătoare adăpostirii unei colecții muzeale în continuă creștere.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 132.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 133.

⁵⁹ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 53.

⁶⁰ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1951, fila 88.

⁶¹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1951, fila 66.

⁶² Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1951, fila 71.

⁶³ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1951, fila 4.

A cerut în repetate rânduri clădirea cunoscută în oraș sub numele de Casa Vecsey, fost sediu al Pompierilor, clădire construită pe locul unde s-a semnat, conform tradiției, Pacea de la Satu Mare (1711), care pune capăt războaielor conduse de Francisc Rákóczi al II-lea. La un moment dat s-a cerut și o clădire, fostă reședință a UPM, situată vis-a-vis de Tribunal. De asemenea, a luat măsuri pentru identificarea bunurilor muzeale care au făcut parte din muzeul deschis în anul 1925, însă fără succes. Colecțiile muzeului au fost îmbogățite în fiecare an, uneori cu un număr mai mare de obiecte, alteori mai mic, prin achiziții din teren sau donații (mai rar). Din activitatea științifică a muzeului făceau parte și conferințele susținute pentru popularizarea muzeului și a istoriei județului. Acțiunile de popularizare a activității muzeistice se făceau prin intermediul presei locale și regionale, în școli și întreprinderi, fabrici etc. Încă din 1956 s-a format un Sfat Științific din rândul prietenilor muzeului care avea menirea de a oferi suport și „îndrumări foloșitoare, pe cât e posibil în toate ramurile științelor și artelor”⁶⁴. Numărul vizitatorilor muzeului a crescut an de an, având în general un număr de 9 – 10 mii de vizitatori pe an în special din rândul populației obișnuite, „ce se plimba în centru dornică să-și satisfacă curiozitatea prin vizitarea localului”⁶⁵. În anul 1957 s-a înființat în cadrul muzeului un „colț actual” ce avea drept scop menținerea interesului publicului vizitator prin intermediul subiectelor expuse, atrăgându-se atenția în mod constant asupra mai multor probleme de istorie și cultură locală (au fost expuse documente referitoare la răscoala din 1907, fotografiile ale vechii case a breslei „gubas”, dărâmată în anul 1956 etc). În acești primi ani de după război s-au organizat puține expoziții temporare, dar totuși au fost și aici pot fi amintite expoziția retrospectivă Litteczki Andrei, organizată în 1956, expoziția comemorativă Nicolae Grigorescu, expoziția de artă plastică cu lucrări ale artiștilor sătmăreni Krausz Ileana, Szatmari Agnes și Gyula Laszlo. O atenție deosebită a început să fie acordată și etnografiei, în anul 1957 fiind deschisă o secție de artă populară a raionului Satu Mare atribuindu-se suma de 5000 lei pentru achiziționarea de haine țărănești, broderii și diferite obiecte casnice etnografice din satele Medișa, Hodișa și Cuța.

La 1 mai 1957, la conducerea muzeului ajunge Șuba Daniel, iar din 4 februarie 1958, Bader Tiberiu. Se continuă demersurile pentru obținerea Casei Vecsey, situată în Piața Libertății nr. 21 ca sediu de muzeu, fapt ce va fi realizat în cursul anului 1958. De altfel, anul 1958 este un an cu multe schimbări pentru muzeu. În baza deciziei din 6 iunie 1958 a Sfatului Popular al Regiunii Baia Mare, muzeul trece de sub autoritatea Sfatului Popular al raionului în administrația orașului (va fi susținut financiar de Sfatul Popular al Orașului Satu Mare) și primește numele de „Muzeul Raional și Orășenesc”⁶⁶.

Tot în anul 1958 autoritățile locale îl însărcinează din nou (la fel ca în anul 1925) pe artistul Aurel Popp cu amenajarea Muzeului Raional și Orășenesc. În acest scop pictorul a efectuat o călătorie de documentare la muzeele din Cluj, Alba Iulia, Aiud, Sibiu și Târgu Mureș. La Aiud el a cercetat documente aflate în Biblioteca lui Gabriel Bethlen, dar a vizitat și muzeul din oraș unde a rămas foarte impresionat de desenul ce-i reprezenta pe cei trei protagoniști ai răscoalei țărănești din 1784, Horea, Cloșca și Crișan. La Alba Iulia a vizitat Muzeul Unirii atrăgându-i atenția în mod special, piesele care au aparținut sau au avut legătură cu Avram Iancu. De asemenea, a văzut și Biblioteca Documentară a lui Ignatius Batthyany. La Sibiu a vizitat atât Muzeul Brukental cât și Muzeul ASTRA, aici impresionându-l diversitatea colecțiilor și amenajarea acestora într-un mod mai valoros⁶⁷.

Întors din călătoria de documentare, Aurel Popp întocmește la 6 mai 1958, un proiect de amenajare a Muzeului Raional Satu Mare. În observațiile formulate pe marginea acestui proiect, Aurel Popp avea să menționeze: “în muzeul nostru va trebui subliniat că românii din județ și îndeosebi locuitorii din Țara Oașului sunt descendenții celei mai vechi și civilizate populații autohtone de pe teritoriul României - dacii”⁶⁸.

În 13 octombrie 1958, Bader Tiberiu convoacă membri comisiei de redactare a tematicii muzeului pentru a discuta despre planurile expoziției permanente. Dintre membri acestei comisii făceau parte Aurel Popp, „maestru emerit al R.P.R.”⁶⁹, profesor la Școala Veseleny, Littecki Ilona, profesor la Școala Populară de Artă, Iuliu Pop și Săsăran Irina, profesori la Liceul Eminescu, Banyas Alexandru,

⁶⁴ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1956, fila 25.

⁶⁵ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1957, fila 36.

⁶⁶ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1958, fila 149.

⁶⁷ DJANSM, Fond *Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 53.

⁶⁸ DJANSM, Fond *Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 12.

⁶⁹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1958, fila 142.

Ligeti Vasile, Csapo Alexandru și alți profesori de la Liceul Kolcsey, Liceul Maghiar de Fete și chiar 2 angajați la teatru Boroș Mihai și Kovacs Ferencz⁷⁰.

La 7 noiembrie 1958, Aurel Popp organizează o expoziție de amploare cu propriile sale lucrări. Expoziția a fost amenajată în funcție de natura obiectelor expuse și astfel erau opt categorii de piese expodate: 11 picturi în ulei („Autoportret”, „Ultima paradă”, „Moartea pădurii”), 4 busturi („Adevăr învingător” realizat din bronz), 2 pasteluri, 3 piese din ceramică („Vaza cu scoici din cobalt”), 3 construcții, 7 lucrări de grafică, 2 desene și 12 desene și compoziții.

Această expoziție temporară, prima în noul muzeu situat în Piața Libertății, nr. 21, s-a bucurat de foarte mulți vizitatori și i-a adus artistului multe felicitări din partea intelectualității orașului, inclusiv din partea directorului Muzeului Orășenesc, Tiberiu Bader, care-1 felicită și-i mulțumește pentru reușita expoziției⁷¹.

Muzeul constituit în noua locație primită în anul 1958, a fost deschis publicului larg în luna iunie a anului 1960, dar a continuat să fie reorganizat și în anii următori. Expoziția se întindea de-a lungul a 5 săli situate la etajul clădirii, fiind amenajată, potrivit acelor vremuri, conform celor mai moderne tehnice muzeistice. Un rol însemnat la buna organizare a muzeului au avut și fabricile din oraș și aici pot fi amintite: fabrica UNIO, fabrica de Piele Drum Nou, Combinatul 1 Mai, Solidaritatea, Arta Lemnului, 1 Septembrie etc. dar și CFR. Expoziția s-a bucurat de un real succes încă din primul său an de la deschidere fiind vizitată de un număr de 18320 de vizitatori. De asemenea, numărul expozițiilor temporare, tematice, organizate cu anumite ocazii s-au înmulțit, fiind realizate în anul 1960, 6 astfel de expoziții: expoziție de 8 martie, 23 august, 7 noiembrie. O activitate importantă a specialiștilor muzeului a fost „strângerea de noi materiale muzeistice” care să îmbogățească colecțiile existente, în cursul anului 1960 fiind adunate un număr de 1130 obiecte muzeale și 650 de cărți. Observăm așadar preocuparea pentru constituirea unei biblioteci în cadrul muzeului atât de necesară pentru aprofundarea cunoașterii istoriei orașului și a zonei.

În urma bunei organizări a muzeului și a unui control efectuat de o comisie din cadrul Ministerului, în anul 1960, s-a hotărât că numele de „Muzeul Raional și Orășenesc”, ar fi impropriu pentru muzeul din Satu Mare, deoarece orașul Satu Mare era „subordonat direct regiunii și teritoriul lui nu intra în administrația Sfatului Popular Raional” și pentru că aria de activitate a muzeului nu se limita doar la marginile orașului. Astfel muzeul din Satu Mare primește numele de Muzeul de Istorie Satu Mare⁷².

În anul 1961 s-au terminat reparațiile la clădirea muzeului, fiind astfel amenajate 4 săli la parter destinate expozițiilor temporare și alte 2 săli care au servit ca laborator foto și un atelier pentru restaurarea obiectelor și pregătirea materialelor pentru expoziții. Mai existau 2 depozite, o sală pentru bibliotecă, un birou și o locuință de serviciu situate într-o clădire anexă clădirii principale. Muzeul condus în acea perioadă de Tiberiu Bader a avut un caracter istoric și datorită specificului său, cercetarea, păstrarea și expunerea obiectelor s-a concentrat în jurul problemelor istorice ale raionului Satu Mare, cu evidente intenții de cuprindere și a altor ramuri ale culturii, prin realizarea unor expoziții temporare de artă plastică, artă populară etc. Activitățile colectivului muzeului aveau la bază colectarea bunurilor muzeale din teren, întocmirea unei evidențe științifice și cercetarea științifică realizată în cadrul săpăturilor arheologice, de arhivă sau teren. Din această perioadă datează multe documente referitoare la breslele care au funcționat în oraș, dar și diferite obiecte aparținând acestor bresle. O descoperire de seamă o reprezintă și cartea lui Galileo Galilei, Dialogo, tipărită de familia Elzevier în anul 1635⁷³, carte menționată și în inventarul muzeului Kölcsey încă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Dintr-o dare de seamă statistică privind activitatea muzeului în anul 1961 aflăm că numărul pieselor de muzeu au ajuns la 5832 de obiecte, din care 1425 fiind achiziționate în decursul anului 1961. Numărul vizitatorilor ajunsese la impresionanta cifră de 28673, muzeul fiind deschis pentru vizitare 254 de zile din an⁷⁴.

Ca metode de popularizare a muzeului și a activităților desfășurate aici erau folosite în primul rând afișele și invitațiile răspândite prin oraș, prin intermediul radioului, presei locale, regionale și centrale, dar și prin articole apărute în presa din străinătate (Franța, Italia, Germania).

⁷⁰ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1958, fila 142.

⁷¹ DJANSM, *Fond Aurel Popp*, inventar 31, dosar 38, fila 5.

⁷² Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1961, fila 19.

⁷³ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1961, fila 157.

⁷⁴ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1961, fila 9.

În 26 iulie 1962 a fost deschisă expoziția de bază a muzeului care cuprindea dezvoltarea societății pe teritoriul raionului și orașului Satu Mare, începând din cele mai vechi timpuri și până la 1848. Muzeul putea fi vizitat între orele 11 – 13 și 16 – 19 în zilele de marți, miercuri, vineri și duminică, luni era zi liberă, iar joi și sâmbătă, activitate normală de birou între orele 7 – 15⁷⁵. O deosebită însemnătate a avut-o venirea muzeografului etnograf Ivan Iurasciuc alături de colectivul muzeului sătmărean. Vreme de mai mulți ani, Ivan Iurasciuc și Tiberiu Bader au fost singurii specialiști din muzeu asigurând astfel desfășurarea activității științifice specifice muzeale.

În raportul de activitate, prezentat în anul 1964, este menționată una dintre realizările de seamă ale muzeului și anume, aceea a înființării la sfârșitul anului 1962, a primei case muzeu din țara noastră în localitatea Păulești. Casa muzeu din Păulești a fost organizată și amenajată în decursul anului 1963 și în prima parte a anului 1964, fiind deschisă oficial în cinstea zilei de 23 august. Muzeul era amenajat într-o casă compusă din 3 încăperi și reflecta „starea de mizerie și de exploatare la care erau supuși jelerii din satul Păulești în perioada interbelică”⁷⁶.

Începând cu această perioadă muzeul a avut o foarte bogată activitate de cercetare științifică și de colectare a obiectelor, prin care urmărea să îmbogățească fondul de bază. Anual se făceau aproximativ 40 - 50 de ieșiri pentru cercetări arheologice, istorice și etnografice. Printre descoperirile mai importante din această perioadă pot fi amintite: așezarea dacică din secolele II - III de la Medieșul Aurit, tezaurul monetar din secolele I - II de la Ghirișa, depozitele de bronzuri de la Domănești și Vetiş, materialul complet al breslelor tâmplarilor, tăbăcarilor, cizmarilor, o barcă monoxilă de 15 metri, descoperită la Berindan în albia Someșului, 25 de manuscrise și cărți românești cu caractere chirilice din secolele XVII - XVIII, cu caractere chirilice, dintre care mai însemnate ar fi: o Psaltire din secolul al XVII-lea, prima ediție a Bibliei în limba română tipărită la Alba Iulia⁷⁷, peste 500 de documente și fotocopii referitoare la dezvoltarea orașului Satu Mare⁷⁸.

În același raport de activitate al colectivului Muzeului de Istorie pe perioada 1961–1964 este menționat și numărul obiectelor muzeale depozitate la Satu Mare, care ajungea la peste 15000 de piese⁷⁹.

Una din activitățile de bază ale muzeului, care ducea la popularizarea acestuia în rândul locuitorilor, o reprezenta realizarea expozițiilor temporare. Între anii 1956 - 1964 au fost organizate nu mai puțin de 41 de expoziții temporare de artă plastică, artă populară etc., una din cele mai importante expoziții de artă fiind cea intitulată „Pictori români în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”⁸⁰.

Datorită vastei activități de popularizare a muzeului, printre care se numără și ținerea unor conferințe la diferite întreprinderi și instituții, publicarea a zeci de articole în presa locală și centrală privind activitatea muzeului și descoperirile sale științifice, acesta a avut în anul 1963 aproape 39000 de vizitatori. Această creștere a numărului de vizitatori este absolut impresionantă, deoarece doar câțiva ani mai înainte, și anume în anul 1951, muzeul nu avea decât 1170 de vizitatori⁸¹.

În anul 1965 a început materializarea ideii de realizare a unei secții de etnografie în cadrul muzeului sătmărean. Cel care s-a ocupat de organizarea acestei secții a fost Ivan Iurasciuc. În această direcție au început să se facă achiziții de costume populare și obiecte tradiționale din satele din zona etnografică Codru (Homorod și Solduba) și Oaş și s-au organizat expoziții temporare cu obiectele achiziționate. Nici domeniul artei nu a fost neglijat, fiind realizate anual expoziții de artă în colaborare cu Școala Populară de Artă Satu Mare. O realizare foarte importantă pentru arheologia românească a fost descoperirea așezării și a centrului meșteșugăresc aparținând dacilor liberi din secolele II – IV de la Medieșul Aurit, care a scos la iveală, alături de multe obiecte, și zece cuptoare de ars ceramica din care 6 au fost conservate in situ, constituind încă din acea vreme un muzeu arheologic în aer liber⁸².

În anul 1966 directorul muzeului, Tiberiu Bader propune înființarea unui muzeu în cadrul cetății din Ardud, un muzeu ce ar fi avut atât un rol de conservare a uneia dintre fortificațiile bine cu-

⁷⁵ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1961, fila 28.

⁷⁶ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1964, fila 17.

⁷⁷ *Noul Testament*, Bălgrad, 1648.

⁷⁸ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1964, fila 19.

⁷⁹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1964, fila 20.

⁸⁰ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1964, fila 22.

⁸¹ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1964, fila 21.

⁸² Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1968, fila 28.

noscute ale Transilvaniei, cât și de promovare turistică și culturală a zonei. Ideea înființării muzeului rămâne în fază de proiect, autoritățile vremii nereușind să acorde banii și suportul necesar îndeplinirii unui astfel de obiectiv.

La 13 martie 1966 a avut loc deschiderea festivă a expoziției retrospective Aurel Popp. La această deschidere au fost invitate și Radiodifuziunea și Televiziunea Română pentru a realiza un documentar referitor la viața și arta lui Aurel Popp. Aceștia și-au exprimat regretul că nu au putut ajunge și asta datorită faptului că scrisoarea de invitație a ajuns la ei abia în ziua vernisajului. În anii următori se va dori ca această expoziție să devină una permanentă în cadrul muzeului sătmărean.

În 20 iulie 1967 a fost deschisă expoziția de bază a muzeului, reorganizată în ultimii ani în mai multe rânduri și pe mai multe părți. Expoziția se bucura de un mobilier modern, de o grafică sobră și discretă, texte scurte și concise și foarte multe hărți care orientau vizitatorul în periplul său de-a lungul istoriei, după cum preciza chiar consultantul Consiliului Muzeelor, Radu Florescu, considerându-l un succes muzeistic deosebit, el fiind și cel care a avizat deschiderea expoziției⁸³. Suprafața destinată expozițiilor era de peste 500 m² pentru expoziția permanentă de istorie, peste 100 m² pentru expozițiile temporare și 200 m² pentru expoziția de artă plastică Aurel Popp. La acea vreme în colecțiile muzeului existau peste 20000 de bunuri culturale și o bibliotecă cu mai mult de 5000 de volume⁸⁴.

Perfecționarea specialiștilor din muzeu reprezenta o prioritate, astfel îl găsim pe etnograful muzeului la cursuri de perfecționare a muzeografilor etnografi la București. De asemenea, colectivul muzeului sătmărean a participat la toate sesiunile științifice ale muzeelor din țară și în aceeași perioadă apar și primele lucrări tipărite sub egida editurii muzeului sătmărean: „Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit” și „Descoperiri monetare în Câmpia Someșană”.

În anul 1968 se introduce taxă de vizitare al expozițiilor muzeului. Tarifele erau stabilite în funcție de proveniența expozițiilor temporare și anume cele aduse din străinătate erau taxate cu 2 lei, iar cele provenind din țară, cu suma de 1 leu. Intrarea în expoziții a elevilor și studenților care veneau în grupuri, însoțiți de profesori era liberă, iar intrarea copiilor, elevilor, studenților și militarilor era taxată doar cu 50% din valoarea biletelor de intrare. Marțea era zi de intrare liberă pentru toată lumea, iar membri Uniunii Artiștilor Plastici, elevii liceelor de artă și ai liceelor pedagogice, studenții de la artă și membri ICOM beneficiau întotdeauna de intrare gratuită.

În urma reorganizării administrativ teritoriale a țării din anul 1968, muzeului sătmărean i-au revenit sarcini mai complexe, deosebit de importante privind cercetarea istoriei locale, păstrarea și valorificarea artei populare și a operelor de artă plastică moștenite de la artiștii sătmăreni, îmbogățirea planului editorial și a îndrumării pe linie de specialitate a unităților muzeale din județ, lucru ce a determinat conducerea muzeului la formularea unui memoriu adresat organelor județene în care a cerut schimbarea categoriei muzeului (din categoria a IV-a în categoria a II-a) și trecerea lui din subordinea Consiliului Popular Municipal în subordinea Consiliului Popular Județean. Odată cu transformarea muzeului de pe cursul superior al Someșului, în administrația acestuia intră și alte unități muzeale din județ: Muzeul din Carei, Muzeul etnografic al Oașului, Casa Memorială Ady Endre.

De asemenea, în anul 1968 colectivul muzeului și-a exprimat intenția de a reorganiza expoziția permanentă de istorie în așa fel încât să prezinte istoria întregului teritoriu al județului Satu Mare, se intenționa și organizarea unei secții de etnografie, ca expoziție permanentă în cadrul muzeului, care să prezinte cele trei zone etnografice: Oaș, Codru și Câmpia Someșului. Se dorea să înființarea în cadrul muzeului din Carei, unei secții de științe naturale și organizarea la Vama a unui muzeu al ceramicii populare din Țara Oașului. Ideea apariției unui anuar al muzeului sătmărean, începând cu anul 1969, provine tot din aceeași perioadă.

Într-un memoriu din mai 1968 formulat de directorul Tiberiu Bader se cerea Muzeului Județean Maramureș restituirea obiectelor muzeale provenite din colecțiile muzeului sătmărean ce au fost preluate de muzeul băimărean în urma înființării regiunii Maramureș⁸⁵.

Încă din anul 1968 se pun bazele unui schimb interbibliotecar cu 120 de instituții similare, de învățământ sau biblioteci din țară și cu 289 de instituții de specialitate din străinătate, realizându-se un important și valoros fond documentar, dar și un schimb de idei și relații care vor continua și se vor consolida în timp.

⁸³ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1967.

⁸⁴ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1967, fila 20.

⁸⁵ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1967, fila 32.

În vara anului 1969, după eforturi susținute, depuse de-a lungul anilor se reușește deschiderea unei expoziții cu caracter permanent, consacrate activității artistului sătmărean Aurel Popp. Scopul urmărit prin organizarea acesteia a fost acela de a realiza o sinteză cuprinzătoare a operei artistului, urmărindu-se în același timp valorificarea creației artistice a acestui reprezentant de seamă al artei românești dintre cele două războaie mondiale. În cadrul acțiunii de adunare a materialului expozițional un ajutor substanțial s-a primit din partea unor muzee de artă din țară (Muzeul de Artă din București, Muzeul Brukental Sibiu, Muzeul de Artă Cluj și Muzeul Județean Maramureș), dar și din partea familiei artistului⁸⁶.

O realizarea muzeistică aparte o constituie apariția anuarului muzeului sătmărean „*Satu Mare. Studii și Comunicări*” în anul 1969, publicație în care au apărut rezultatele cercetărilor din toate domeniile de activitate ale muzeului sătmărean.

Într-un raport din anul 1970 privind realizările muzeistice din județul Satu Mare între anii 1966–1970 a fost sintetizată activitatea colectivului muzeului sătmărean, o activitate rodnică mai ales în ceea ce privește îmbogățirea patrimoniului cultural prin intrarea în inventarul muzeului a circa 1000 de obiecte de artă populară și etnografie (va constitui baza expoziției permanente de etnografie) și a peste 30 de lucrări de pictură și grafică a artistului Aurel Popp. La acestea s-au adăugat mai multe sute de piese de natură arheologică provenite în special prin intermediul săpăturilor arheologice întreprinse în ultimii ani. De asemenea, rodul cercetărilor și a îmbogățirii patrimoniului muzeal a fost concretizat în această perioadă prin organizarea a 7 expoziții de istorie, 4 de etnografie și 23 de expoziții de artă, numărul total al vizitatorilor fiind de cca 250000.

În anul 1970 apare menționată amenajarea unei case–muzeu la Chilia, specifice zonei de Codru, organizare realizată cu prilejul festivalului folclorului codrenesc în colaborare cu Casa de creație. Proiectul tipăririi unui volum „*Vechi monumente istorice din părțile Sătmăruului*” sub îndrumarea lui Tiberiu Bader, care să cuprindă atât monumente laice, cât și ecleziastice din întreg județul era considerat un instrument absolut necesar pentru istorici, cunoscători dar și interesați.

La 1 mai 1971 a avut loc o schimbare în conducerea muzeului sătmărean, frâiele acestuia fiind preluate de Viorica Ursu Biltz, muzeograf la muzeul din Satu Mare încă din anul 1967. În toamna aceluiași an, expoziția a fost demontată pentru instalarea încălzirii termice. Până la demontarea expoziției aceasta a fost vizitată de 5000 de persoane. Ca și achiziții realizate în acel an trebuie menționate 200 de volume pentru bibliotecă, 15 lucrări ale lui Aurel Popp, 250 de obiecte etnografice, dar și achiziția casei de la Chilia contra sumei de 45000 lei⁸⁷.

În prima parte a anului 1972 a fost organizată expoziția temporară „*Someșul în istoria sătmăreană*”, expoziție ce venea la doar 2 ani după inundațiile din 1970, care și-au lăsat puternic amprenta asupra locuitorilor orașului, județului și nu numai. Reorganizarea și redeschiderea expoziției de artă dedicată lui Aurel Popp și deschiderea expoziția permanente de etnografie cu obiecte adunate din cele trei zone folclorice ale județului sunt realizări deosebite ale anului 1972. Din această perioadă ne survin și primele date privind preocuparea specialiștilor sătmăreani pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale.

Într-un memoriu privind situația și perspectiva muzeului sătmărean redactat în iunie 1975 și adresat atât Comitetului pentru Cultură și Educație al Județului Satu Mare, cât și Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Satu Mare se făcea referire la posibilitatea extinderii suprafeței muzeului prin construirea a trei nivele deasupra curții interioare (în acest sens s-a și făcut o schiță de proiect de către arh. Ruprecht Carol). Din nou problema spațiului insuficient era pusă. Patrimoniul muzeului ajunsese la peste 20.000 de piese de arheologie, numismatică, documente, piese cu valoare istorică, etnografie și artă populară, artă plastică, fotografii, clișee, colecții de periodice, bibliotecă documentară – bunuri culturale grupate în trei secții: istorie, etnografie și artă. Necesitatea unui spațiu mai mare și sănătos devenea impetuoasă fiind semnalate probleme de umiditate la nivelele de jos ale clădirii muzeului, parter și subsol.

Anul 1975 a adus la conducerea muzeului sătmărean un nou director, istoricul Gheorghe Lazin. În cursul aceluși an se organizează și o primă expoziție temporară „*Oameni și locuri din Țara Oașului*” cu fotografii din colecția renumitului artist fotograf Iuliu Pop. O parte însemnată a colecției de fotografii și clișee fotografice, de ceramică și diferite piese etnografice au intrat în colecția muzeului câțiva ani mai târziu, însemnând o importantă și valoroasă sursă pentru cercetările etnografice viitoare.

⁸⁶ Iudita Erdos, *Colecția de artă Aurel Popp a Muzeului din Satu Mare* în “*Satu Mare Studii și comunicări*” II, 1972, Satu Mare, p. 396.

⁸⁷ Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anul 1971, fila 25.

Tot din anul 1975 este semnalată și existența unui Oficiu Județean pentru Patrimoniul Cultural Național în cadrul muzeului sătmărean, oficiu ce avea menirea de a realiza o evidență cât mai cuprinzătoare a bunurilor ce puteau constitui patrimoniul cultural cu o valoare națională.

Unitățile coordonate de muzeul sătmărean în anul 1975 erau Muzeul Orășenesc Carei, Muzeul Etnografic al Țării Oașului – Negrești Oaș, Casa muzeu Chilia, Muzeul sătesc școlar – Supuru de Sus, Muzeul Memorial Ady Endre, Muzeul în formare din Tășnad.

În cursul anilor următori colectivul muzeului și-a intensificat activitatea de cercetare în vederea sporirii patrimoniului cultural, a luat măsuri de îmbunătățire a condițiilor de conservare și evidență a valorilor acumulate. Expozițiile de bază au fost completate cu obiecte noi achiziționate. În domeniul arheologiei au fost continuate cercetările din cadrul siturilor arheologice de la Medieșul Aurit, Culciu Mare și Lazuri. Specialiștii laboratorului de restaurare și conservare au lucrat la Complexul Arheologic de la Medieșul Aurit prin acoperirea cuptoarelor de ars ceramică, impregnarea cu lianți și experimentarea unei soluții de conservat argila. S-a realizat conservarea depozitului de bronz de la Domănești, a obiectelor de argint din colecțiile muzeului sătmărean și a tuturor obiectelor din expozițiile de bază care necesitau intervenții urgente de conservare și restaurare.

Specialiștii muzeului au îndrumat activitatea cercurilor de istorie ale elevilor de la diferite școli din oraș, au contribuit la organizarea muzeelor școlare din Halmeu, Craidorolț, Culciu Mare, Păulian, au participat la sesiuni științifice organizate în București, Oradea, Baia Mare, Zalău și Tulcea. În luna iunie 1976 specialiștii secției de etnografie au contribuit la organizarea „Zilelor culturii sătmărene la București”.

Activitatea angajaților Muzeului Județean Satu Mare și ai Oficiului pentru Patrimoniul Cultural Național a fost orientată spre aprofundarea cercetărilor în toate domeniile istoriei, etnografiei și artei de pe meleagurile sătmărene, a îmbunătățirii condițiilor de păstrare, evidență, restaurare și conservare a valorilor acumulate.

În ianuarie 1977 director al muzeului este numit Doru Radosav, care s-a ocupat îndeaproape de organizarea simpozionului omagial „Vasile Pârvan – arheolog și istoric” (iunie 1977).

De-a lungul anilor, numărul angajaților muzeului a crescut semnificativ ajungând la 19 angajați în anul 1978 și la 27 de angajați în anul 1984, pe când în anul 1957 avea doar 3 angajați.

Perioada următoare se remarcă prin continuarea activităților de cercetare atât pe plan arheologic, cât și istoric și etnografic și prin activități de valorificare științifică a patrimoniului cultural prin intermediul unor expoziții cu caracter temporar, simpozioane și colocvii și diferite acțiuni de pedagogie muzeală.

În anul 1985 muzeul își îmbogățește zestrea sa edilitară prin atribuirea ca sediu al Muzeului Județean a imobilului situat pe bulevardul Vasile Lucaciu, nr. 21, clădire în care funcționează și astăzi, vechiul edificiu rămânând destinat exclusiv secției de artă a muzeului.

Anii 90 au fost anii de consolidare a instituției muzeale, de reorganizare, dezvoltare și de intensificare a activităților specifice. Se conturează o nouă direcție și o nouă viziune începe să prindă rădăcini în ceea ce privește managementul muzeal. Sunt abordate noi metode de evidență, cercetare și de valorificare a patrimoniului cultural național, metode ce pun în valoare tocmai acest tezaur valoros.

În societatea românească a secolului al XX-lea, muzeului sătmărean i-a revenit un rol major, și anume acela de a aduce la lumină vestigiile ale creației materiale și spirituale specifice nord-vestului românesc, de a le proteja și teauriza, muzeul semnificând totodată imagini viguroase ale propriei noastre existențe, reprezentând o oglindă a comunității, a identității și aspirațiilor acestora, o sursă de mândrie locală și o expresie nemijlocită a vitalității culturale și intelectuale a publicului său.

Diana Kinces
Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
dianasabou@yahoo.com

Bibliografie:

Fonduri arhivistice:

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Satu Mare (DJANSM), *Colecția de documente a Muzeului Județean Satu Mare*.
DJANSM, *Fond Aurel Popp*.
DJANSM, *Fond Prefectura Județului Satu Mare*.
DJANSM, *Fond Primăria Municipiului Satu Mare*.
Arhiva Muzeului Județean Satu Mare, Dosar Anii 1951 – 1980.
Registrul de inventar nr. 1. Etnografie al Muzeului Județean Satu Mare.

Presă:

”Satu Mare”, anul VII, nr. 75, 20 sept. 1925.
”Satu Mare”, anul VII, nr. 96, 1 dec. 1925.
”Satu Mare”, anul VII, nr. 97, 6 dec. 1925.
”Satu Mare”, anul VIII, nr. 20, 10 mar. 1926.
”Satu Mare”, anul VIII, nr. 63, 26 nov. 1926.
”Satu Mare”, anul IX, nr. 46, 13 nov. 1927.
”Satu Mare”, anul IX, nr. 50, 5 dec. 1927.
”Satu Mare”, anul XIII, nr. 3, 18 ian. 1931.

Lucrări speciale:

Popp, Aurel. La capătul unei vieți ... Fragmente de jurnal și alte scrieri, Satu Mare, 1999.
Catalog Aurel Popp, Satu Mare, 1999.
Ciubotă, Viorel, Viman, Ioan, Dobrescu, Adela, Lobonț Pușcaș, Maria, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român în nord-vestul României. Documente (1862–1947)*, Cluj-Napoca, 2011.
Dulgău, Bujor și Lazin, Gheorghe, *100 de ani de muzeografie pe meleagurile sătmărene în „Simposia Tracologica”*, Satu Mare, 1991, p. 21–27.
Erdős, Iudita, *Colecția de artă Aurel Popp a Muzeului din Satu Mare în “Satu Mare Studii și comunicări” II*, Satu Mare, 1972, p. 395–399.
Kinces, Diana, *Muzeul Cercului Kölcsey. Primii pași în crearea Muzeului Județean Satu Mare în „Satu Mare. Studii și Comunicări”, XXII – XXIV/II*, Satu Mare, 2005 – 2007, p. 380–386.
Oprîș, Ioan, *Protejarea mărturiilor culturale artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București, 1988.
Oprîș, Ioan, *Managementul muzeal*, Târgoviște, 2008.
Petranu, Coriolan, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1922.